

Problémové chování dětí a mládeže

Jak mu předcházet,
jak ho eliminovat

- Chybná pojetí výchovy, vyučování a pedagogické komunikace
- Interpersonální konflikty v pedagogických situacích
- Strategie řešení školních konfliktů

Problémové chování dětí a mládeže

- Chybná pojetí výchovy, vyučování a pedagogické komunikace
- Interpersonální konflikty v pedagogických situacích
- Strategie řešení školních konfliktů

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována ani šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Vydání odborné knihy schválila Vědecká redakce
nakladatelství Grada Publishing, a.s.

doc. PhDr. Stanislav Navrátil, CSc.

PhDr. Jan Mattioli, Ph.D.

PROBLÉMOVÉ CHOVÁNÍ DĚTÍ A MLÁDEŽE

Jak mu předcházet, jak ho eliminovat

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400

www.grada.cz

jako svou 4570. publikaci

Odpovědná redaktorka Mgr. Iva Krejčová, Ph.D.

Sazba a zlom Antonín Plicka

Zpracování obálky Antonín Plicka

Počet stran 120

Vydání 1., 2011

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

© Grada Publishing, a.s, 2011

Cover Photo © fotobanka Allphoto

ISBN 978-80-247-3672-3 (tištěná verze)

ISBN 978-80-247-7180-9 (elektronická verze ve formátu PDF)

OBSAH

ÚVODNÍ SLOVO AUTORŮ	7
1. ÚVODEM	9
2. LAICKÉ MODELY VÝCHOVY	13
2.1 Úvodem	13
2.2 Laická podoba výchovy k samostatnému rozhodování, její vlivy na vznik a zpevňování projevů nevhodného chování	13
2.2.1 <i>Rozhodování v situacích, kdy jde o bezpečí, zdraví, pořádek</i>	13
2.2.2 <i>Podcenění významu vnitřních možností vychovávaných pro samostatné rozhodování</i>	18
2.2.3 <i>Vliv osobních hodnot, potřeb, zájmů a postojů na zodpovědné rozhodování</i>	26
2.3 Laická podoba výchovy jako vnějšího ovlivňování chování vychovávaných, její vlivy na vznik a zpevňování projevů nežádoucího chování	32
2.3.1 <i>Výchova přeceňuje vliv vnějšího působení vychovatele na změny chování vychovávaných</i>	32
2.3.2 <i>Časté využívání trestů</i>	39
2.4 Shrnutí	40
3. PRŮBĚH VYUČOVÁNÍ JAKO PŘETLUMOČOVÁNÍ OBSAHU UČIVA ŽÁKŮM. PRŮBĚH UČENÍ JAKO PŘEVZETÍ PREZENTOVANÝCH INFORMACÍ ŽÁKY	43
3.1 Popis vlivů uvedených podob učení a vyučování na vznik a zpevňování nežádoucího chování	43
3.1.1 <i>Nerespektování učebních možností žáků, jejich aktivit a pozitivního prožívání učení</i>	43
3.2 Shrnutí	64
4. STŘETY ROZDÍLNÝCH PŘEDSTAV, NÁZORŮ, POSTOJŮ, POTŘEB, ZÁJMŮ A HODNOT UČITELŮ A ŽÁKŮ – PODNĚTY KE VZNIKU KONFLIKTU	69
4.1 Úvod do problematiky	69
4.2 Nerespektování rozdílných představ, hodnot, potřeb učitelů a žáků vede ke střetům	70
4.2.1 <i>Rozdílné představy učitelů a žáků o kritériích kvality osvojení učiva</i> ...	70
4.2.2 <i>Odlíšné názory učitelů a žáků na jednotlivé vyučovací předměty</i>	74

4.2.3	<i>Emoční prožitky, které ovlivňují utváření názorů na vyučovací předměty</i>	83
4.2.4	<i>Rozpory mezi laickým a vědeckým vymezením nových pojmů, dějů atd.</i>	85
4.2.5	<i>Rozdíl mezi učitelovou představou o žácích a jejich reálnými možnostmi i jejich sebehodnocením</i>	88
4.2.6	<i>Rozdíl mezi žákovou představou o ideálním učiteli a učitelovou představou o ideální osobnosti pedagoga</i>	93
4.2.7	<i>Rozdíl mezi představami učitelů a žáků o sociálním řádu školy</i>	98
4.2.8	<i>Rozdíly mezi osobními hledisky učitelů a žáků na volbu spolupracovníků a vůdců skupiny</i>	100
4.2.9	<i>Rozdíl mezi osobními modely pedagogické komunikace učitelů a žáků</i>	104
4.3	<i>Strategie řešení školních konfliktů vzniklých v průběhu vyučování</i>	107
4.3.1	<i>Strategie, tedy obecný plán postupu řešení školních konfliktů mezi učitelem a žáky</i>	107
4.3.2	<i>Řešení konfliktů prostřednictvím systému pokynů k práci, jimiž učitel navozuje, organizuje a koriguje činnosti žáků</i>	113
4.3.3	<i>Řešení konfliktů prostřednictvím přípravy, prezentace a organizace řešení herních nebo reálných životních situací</i>	114
4.4	<i>Shrnutí</i>	115
	REJSTŘÍK	119

ÚVODNÍ SLOVO AUTORŮ

Odstranění problémového chování dětí a mládeže v rodině, ve škole a výchovných zařízeních se stává jedním z ústředních společenských problémů současné doby. Proto jsme se již v minulosti spolupodíleli na řešení uvedeného problému publikací *Školní konflikty. Jak jim předcházet? Jak je řešit?*

Její obsah byl však zaměřen na eliminaci jednoho z mnoha faktorů, které determinují vznik a zpevnování nežádoucího chování vychovávaných.

Proto jsme se rozhodli zpracovat a předložit současným i budoucím pracovníkům v oblasti výchovy a vzdělávání komplexnější, systémovější a detailněji zpracovaný přístup k dané problematice, který by se měl stát praktickým průvodcem všem, kteří usilují o to buď předcházet vzniku nežádoucího chování, nebo jeho projevy maximálně eliminovat.

doc. PhDr. S. Navrátil, CSc.
PhDr. J. Mattioli, Ph.D.

1. ÚVODEM

V současné době se setkáváme u představitelů dětí a mládeže v rodinách, ve školách a na veřejnosti stále častěji a intenzivněji s projevy drzosti, vulgarity, vzdoru, vzteku, neochoty, agrese, vydírání, lhaní, podvádění, krádeží, ničení, ponižování druhých, sebepoškozování atd., které znesnadňují, nebo dokonce znemožňují dosažení vzájemného porozumění, pochopení, tolerance, spolupráce a vzájemné pomoci mezi dětmi, mládeží a dospělými. Důsledkem popisovaného stavu, který není limitován krajem ani hranicemi jednotlivých států, je nárůst jednostranných nebo oboustranných negativních osobně výběrových vztahů antipatie a antiautority, rozporů a z nich vyplývajících konfliktů mezi jmenovanými skupinami a zhoršování klimatu rodinného a školního prostředí.

Již v roce 2004 jsme se dotazovali 228 učitelů ZŠ v Ústeckém kraji na to, co jim působí největší problémy v jejich pedagogické práci. Odpovědi byly jednoznačné. Všichni dotazovaní vyučující se shodli na tom, že klíčovým faktorem, který jim znesnadňuje řízení učení a dosahování očekávaných educačních výstupů i plnění povinností při organizaci mimotořidní a mimoškolní činnosti, je nevhodné chování žáků. Jeho eliminaci musí věnovat čas a úsilí, jež jim potom nutně schází při řešení úkolů, které od nich společnost očekává v průběhu školní přípravy žáků pro život v 21. století. Výpovědi učitelů v roce 2008 korespondovaly se závěry z roku 2004. Zároveň v nich bylo zdůrazněno permanentní zvyšování frekvence a intenzity nevhodného chování dětí a mládeže jak při jejich vzájemném kontaktu, tak při kontaktu s učiteli a vychovateli.

Problémové chování dětí k rodičům se stává téměř každodenním doprovodným jevem současného společenského života, který můžeme registrovat v nákupních centrech, v hromadných dopravních prostředcích, v ordinacích, restauracích, divadlech, kinech atd., kdy synové a dcery neuposlechnou ani několikrát důrazně opakované příkazy a zákazy, vynucují si nátlakem prosazení svých přání, vyrušují, jsou vulgární, ničí zařízení, atd., i přesto, že jsou pod dohledem rodičů. Z projevů nevhodného chování dětí k rodičům na veřejnosti lze odvodit závěr, že obdobný stav lze očekávat i v soukromém životě řady rodin.

Problematické chování mladé generace začíná být chápáno jako fenomén, který svou narůstající intenzitou negativně ovlivňuje společenský život, a stává

se tak jedním z klíčových objektů pozornosti veřejnosti. Především rodiče, učitelé a vychovatelé, kteří jsou nejčastěji v kontaktu s dětmi a mládeží, jsou nuceni každodenně řešit problém, jak odstranit nebo co nejvíce eliminovat jejich projevy nevhodného chování. Sami však v mnoha případech konstatují, že výsledky neodpovídají vynaloženému úsilí. Získané osobní zkušenosti tak nutí stále větší počet z nich hledat odpovědi na otázky: „Co děláme špatně?“, „Co bychom měli dělat jinak?“ buď přímo u odborníků, nebo v odborných monografiích.

Předkládanou publikací chceme i my pomoci rodičům, učitelům a vychovatelům nalézt odpovědi na vyslovené otázky.

Obsah monografie:

- analýza vybraných podob chování rodičů, učitelů a vychovatelů, jimiž navozují a zpevňují nevhodné chování dětí a mládeže v rodině, ve škole a v dalších výchovných zařízeních,
- popis postupů, jimiž mohou rodiče, učitelé a vychovatelé eliminovat své negativní působení, a tak předcházet vzniku problémového chování představitelů mladé generace.

Analyzovanými objekty, k nimž budou směřovat uvedené postupy, jsou:

- osobní modely pojetí výchovy a jim odpovídající negativní podoby chování,
- osobní modely pojetí učení a vyučování a jim odpovídající negativní podoby chování,
- nerespektování rozdílných představ, názorů, postojů, potřeb, zájmů, hodnot představitelů mladé generace a učitelů v průběhu vyučování a z nich vyplývající důsledky.

Některé z uvedených objektů analýzy se staly izolovanými předměty zkoumání i v dalších českých a zahraničních publikacích, které řeší obdobný problém.

Většinou v nich však chybí:

- zvýraznění rozhodujícího vlivu vnitřních prvků kognitivní a nonkognitivní sféry psychiky a fyzického stavu na vznik nežádoucího chování dětí a mládeže i na jeho eliminaci,

- ❑ respektování počátečního stavu jmenovaných prvků psychiky a nutnosti jejich dalšího rozvoje při rozhodování o volbě podoby vnějšího působení na vychovávané,
- ❑ zdůraznění nezastupitelnosti vlastních aktivit vychovávaných a pozitivního prožívání jejich průběhu při výchovném působení směřujícím k rozvoji prvků kognitivní a nonkognitivní sféry psychiky, které jsou rozhodujícími faktory předcházení a eliminace nežádoucího chování dětí a mládeže.

Protože výše jmenovaná hlediska pokládáme za rozhodující pro předcházení a eliminaci nežádoucího chování, věnujeme jim v publikaci náležitou pozornost.

